

Kapılı-Ayrık Konut Yerleşmelerinin Çevresel Stres Bağlamında Yakın Çevre Etkileri

Analysis of The Environmental Effects of Gated Communities on the Neighborhood in the Context of Environmental Stress

Asiye AKGÜN GÜLTEKİN,¹ Alper ÜNLÜ²

ÖZ

Bu çalışmada, kentsel ayrışma fenomeni olarak kapılı konut yerleşmeleri, çevresel stres bağlamında ele alınmıştır. Ekonomi politik okumalar ile teorik alt yapısı anlaşılmaya çalışılan kapılı yerleşmeler temelde iki kavram üzerine şekillenmektedir; ayrışma ve ötekileştirme. Kapılı yerleşmeler, fiziksel bariyerler ile sosyal yakınlığı ortadan kaldırmaktadır. Kapılı yerleşim anlayışı içinde birbirini iten sosyal, ekonomik, sembolik karşıtlıklar, yerleşimde ve dışında yaşayanlar arasında bir gerilim ortaya çıkartmaktadır. Varsayılan gerilimi ölçmek için çevresel stres parametrelerinden faydalanılmıştır. Belirlenen stres parametrelerinin çevredekiler tarafından nasıl algılandığına yönelik olarak bir görüşme formu hazırlanmıştır. Farklı kentsel sentaktik değerler ve farklı sosyo-ekonomik yapıya sahip üç bölgedeki kapılı yerleşim çevresindeki sakinlere bu görüşme formu uygulanmıştır. Yapılan semantik ve sentaktik analizlerin sonuçları arasında istatistiksel ilişki incelenmiştir. Yapılan alan çalışmasından çıkan sonuçlara göre, kapılı yerleşmelerin çevresinde yaşayanların, yerleşimin sentaktik değerleri ile orantılı olarak stres algısının arttığı gözlemlenmiştir. Kentsel alanda parçalı bir görünüm oluşturan, kentsel korkularla şekillenen homojen grupların yaşadığı kapılı yerleşmelerin komşuları üzerinde stres algısı oluşturduğu ve bunun kentsel konumlarının sentaktik değerleri ile ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar sözcükler: Ayrışma; çevresel stres; kapılı yerleşme; ötekileştirme.

ABSTRACT

In this study, as part of the phenomenon of urban segregation, gated residential communities are discussed in the context of environmental stress. Gated communities, whose theoretical infrastructure is tried to be understood through political economy readings, are shaped upon two concepts basically; segregation and othering. Gated communities eliminate social connectedness with their physical barriers. The social, economic and symbolic oppositions that push each other in the context of gated community reveal a tension between the residents and non-residents of the gated compound. In order to measure the assumed tension, environmental stress parameters have been used. An interview form has been prepared for the purpose of finding out how the determined stress parameters are perceived by the ones living around the gated community. This interview form has been applied to dwellers around gated compounds which are located in three different areas with different urban syntactic values and different socio-economic structures. The statistical associations between the results of the performed semantic and syntactic analyses are examined. According to the results of the field study, it is observed that the perception of stress of people living around the gated communities increases in proportion to the compound's syntactic values. It is understood that gated compounds in which there are homogeneous groups forming a fragmented view of the urban area shaped by urban fears, causes the perception of stress on their neighbors and that this is associated with the syntactic values of their urban locations.

Keywords: Segregation; environmental stress; gated community; othering.

¹Istanbul Kültür Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul; ²Istanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul.

¹Istanbul Kultur University Faculty of Architecture, Istanbul, Turkey;

²Departement of Architecture, Istanbul Technic University Faculty of Architecture, Istanbul, Turkey.

Başvuru tarihi: 28 Kasım 2014 (Article arrival date: November 28, 2014) - Kabul tarihi: 12 Ağustos 2015 (Accepted for publication: August 12, 2015)

İletişim (Correspondence): Asiye AKGÜN GÜLTEKİN. e-posta (e-mail): asiyea@yahoo.com

© 2015 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - © 2015 Yıldız Technical University, Faculty of Architecture

Giriş

Geçtiğimiz yüzyılda, sosyal, kültürel, politik alanlarda çeşitli değişim ve dönüşümlere tanık olundu. Bu durum son yüzyıla ait bir şey olmadığı gibi, insanlık tarihi boyunca olagelen ve süregidecek olan bir süreçtir. Bu yüzyıldaki yaşanan değişimler, özellikle kentsel yaşam alanlarında gözlemlendi. Büyük metropoliten alanlar, dünya ekonomi sisteminden ve buradaki değişimlerden öncelikle etkilendiler. Günümüz kentsel görünümüleri bu etkilenmeler neticesinde şekillenmiştir. Özellikle Fordizm sonrası süreç ve küreselleşme kavramları ile yeni oluşan “kapılı topluluk” yerleşmelerinin ayrışma kavramı üzerinden söylem analizi yapılarak çalışmaya başlanmıştır. Sosyolojik, politik, ekonomik, kültürel, coğrafik vb alanlarda ortaya atılan çeşitli hipotezlerin, kentin ve mekanın şekillenmesinde birey ve toplum arasındaki etkileşimleri görmek ve anlayabilmek açısından önemli olduğu bir gerçektir. Bu doğrultuda, ayrışma kavramının teorik altyapısını oluşturan söylem ve teoriler üzerinde durulmuş ve bu tezlerin mekandaki yansıması okunmaya çalışılmıştır. Bu anlamda mekansal ayrışmayı doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen düşüncelerin, fiziksel mekanı nasıl ve ne şekilde etkilediği ve/veya etkilendiği sorularına yanıt aranmaya çalışılmıştır.

Yapılan araştırmalar neticesinde kapılı toplulukların mental bağlamı ile ilgili görülen söylem ve teoriler Tablo 1’de çizelge haline getirilmiştir. Buna göre teoriler ve söylemler üst başlıkları altında toplanan kuramsal

altyapıda mekan pratiği etkileşiminde ekonomi politik söylemler; esnek birikim, küresel kent, tüketim kültürü, korku ekolojisi ve ötekileştirme olarak öne çıkarken; çevre-davranış teorileri başlığı altında çevresel stres ve kentsel asimilasyon teorileri öne çıkmaktadır. Ekonomi politik söylemin temelinde Fordizm sonrası dönüşümler esas alınırken, çevre davranış teorilerinde insan-mekan etkileşimi ön plandadır. İlişkili teori ve söylemlerin mekan pratiğinde Lefebvre’nin (2007) mekan üçlemesindeki (deneyim, algılama, hayal gücü) izdüşümleri görülmektedir. Algılanan ve hayal edilen mekan pratiğinde gerilim ortaya çıkmaktadır. Çalışmanın ana hipotezi olan mekansal ayrışmanın, kendi pratiği içinde gerilim oluşturacağı bu noktadan hareketle ortaya çıkmaktadır. Deneyimlenen mekanda gerilim ortaya çıkmazken, algısal olarak görülmektedir. Araştırmanın ilerleyen kısmında gerilim durumu kentsel konum ile ilişkisine göre değerlendirilecektir.

Küresel kent fenomeni olarak kapılı konut yerleşmelerinin ortaya çıktığı metropoller, Massey’in (1993) sözünü ettiği mekanın ‘güç geometrisi’ ne göre farklılaşması sonucunda organize olmaktadır. Castells’in (2005) ‘akışlar uzamı’ bu paralelde bir söylem olup, gücün buna sahip olmayan üzerindeki yaptırımından bahsetmektedir. Bu durum Bourdieu’nun (2006) kentteki farklı grupların bir değer atfettiği, bir toplumsal alana katılmayı sağlayan ve toplumsal yapıdaki hiyerarşiyi belirleyen ‘sembolik sermaye’ kavramı ile desteklenmektedir. Bu hiyerarşik yapıda, üstün, alta veya benzer bir sınıfa kendi sermayesini dikte ettirmeye çalışması

Tablo 1. Mekansal pratiğin teori ve söylem ilişkisi

	Deneyim	Algılama	Hayal gücü
Esnek birikim	Mekansal ayrışma	Ötekileştirme	Engel
Küresel kent	Ulaşım ilişkileri	Dışlama	Mesafe
Tüketim kültürü	Mülkiyet/rant	Sosyal statü	Cazibe
Zaman-mekan sıkışması	Fiziksel aynılık	Yersizlik	Aidiyetsizlik
Akışlar uzamı	Mekansal ayrışma	Yaşam tarzı	Güç
Hibritleşen mekan	Hiyerarşik görünüm	Homojenite	Sahiplenmeme
Korku ekolojisi	Güvenlik tedbirleri	Güvenlik	Korku
Ötekileştirme	Mekansal dışlama	Sosyal dışlama	Yabancılık
Post-metropol	Güvenlik	Paranoya	Gerilim
Panoptik mekan	Tipoloji	Kontrol	İzleme
Güç geometrisi	Lokasyon	Ekonomik eşitsizlik	Dışlanma
Mahremiyet	İçe kapanma	Sınır	Merak
Psiko-sosyal alan	İşaretler	Topluluk	Sınır
Çevresel stres	Fiziksel/sosyal ilişki	Gerilim	Arzu
Savunulan alan	İçe kapanma	Dışarıda bırakma	Korku
Savunmacı yapılanma	Koruma	Sınırlandırma	Saldırı
Kentsel asimilasyon	Homojenite	Farklılaştırma	Gerilim

sonucu ortaya çıkan sembolik şiddet, fiziksel şiddetten daha baskın ve günlük hayata nüfuz eden bir durumdur. Sembolik şiddet, Mardin'in (2008) 'mahalle baskısı' ifadesi ile Türkiye'de gündeme gelmiştir.

Dünyadaki kapılı konut yerleşmelerinin ortaya çıkışındaki nedenlere paralel olarak Türkiye ve İstanbul kentsel alanı özelinde, küreselleşmeye mekansal olarak eklenme süreci bağlamında kapılı topluluk yerleşmeleri 1980'lerden sonra görülmektedir. Metropollerin küreselleşmeye eklenme süreçlerinde Harvey'in (1996) sözünün ettiği sermayenin ikincil döngüsünün kentsel mekanda işletilmesi sonucunda, mekan organizasyonundaki değişimler Türkiye'de de kentsel parçalanma olarak kendini göstermektedir. Neoliberal politikalar ile ekonomik ve politik alt yapısı organize olan kapılı yerleşmelerin sosyal olarak tüketim kültüründen (Featherstone, 1991) beslendiği görülmektedir.

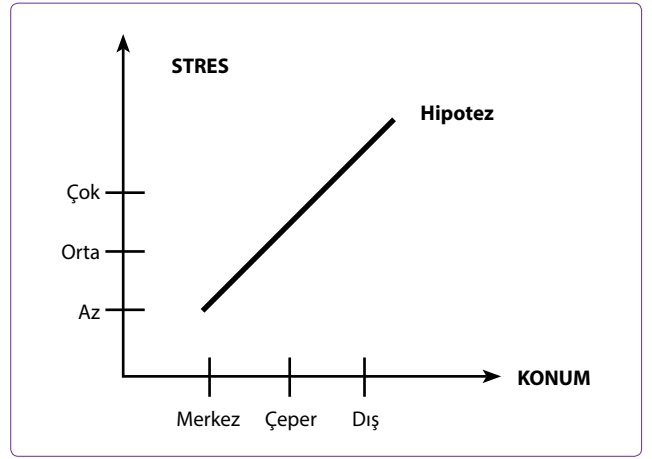
Türkiye'deki mekansal ayrışma süreci genel olarak, Tekeli (1998), Eraydın (2006), Karaören (1992), Bilgin (1996), Kurtuluş (2005) ve diğerlerinin görüşlerine dayanarak Cumhuriyet öncesi dönem, 1923–1950 dönemi, 1950–1980 dönemi ve 1980 sonrası olarak sınıflandırma yapılmaktadır. Cumhuriyet öncesi dönemde, Tanzimat ile başlayan bir Modernleşme Projesi sürecinde görece modernleşme, devlet eliyle sanayileşme-radikal modernleşme, çok partili, ithal ikameci sanayileşme dönemi-popülist modernleşme ve küresel-liberal politikaların uygulandığı-modernleşmenin bunalımı dönemleri olarak Bilgin (1996) tarafından nitelendirilen bu süreçlerde, özellikle konut alanında ortaya çıkan mekansal ayrışmaların ekonomik, sosyal, politik nirengilerini okumak mümkündür.

Çalışmanın kavramsal çerçevesinde, İstanbul'da yer alan kapılı yerleşmeler; kentsel konum ve çevresel stres bağlamında ele alınmaktadır. Kavramsal çerçeve alan çalışması ile desteklenmektedir. Araştırma iki boyutludur. Kentsel konumun sentaktik değeri ile çevresel stres bağlantısı sorgulanmaktadır (Şekil 1).

Çalışmanın amacı; çevresel strese bağlı olarak kapılı yerleşmelerin çevrelerinde oluşturacağı gerilimin tespit edilmesidir. Kapılı konut yerleşmesi bir stressor olarak ele alınmıştır.

Mekan Üretimini Araçsallaşması İle Ötekileştirme Süreci

Çalışmada küresel kent fenomeni olarak kapılı konut yerleşmeleri, ekonomi politik alanındaki söylemler ve çevre-davranış teorileri altında ele alınmıştır. Fordizmin 1960'larda girdiği sıkıntılı dönemde kapitalin mekanı devamlılığı için dönüştürmesi sonucu ortaya çıkan kentsel alanda içe dönük, homojen ve ayrılmış,

Şekil 1. Araştırmanın iki boyutlu düzlemi.

izole ve özerk kümelenmiş adacıklar, korku ekolojisinin mekansal tezahürüdür. Modernizmin bilinmeyen olgusunu tartışmaya açtığı ve Sennet (2002) ile başlayan Bauman (2003), Davis (1990) ve Urry (1999) ile devam eden süreçte, korkulan ve tehlikeli olan şey ötekidir. Ötekine karşı korunma ihtiyacı, kentsel alanın parçalı görünümünü legalleştirmektedir. Ötekinin sosyo-ekonomik, kültürel ve politik olarak sosyal dışlanması fiziksel mekanda kapılı yerleşimlerde somutlaşmaktadır. Ötekileştirme durumu gerilimli bir durumdur. Mekan tasarımı ile sağlanan ötekileştirme eylemini, De Certeau'nin (2009) 'strateji' olarak tanımladığı, güç sahibinin yazdığı bir senaryo olarak algılamak mümkün. Öyleyse ötekileştirilenin bu stratejiye geliştireceği 'taktik' ne olabilir?

Mekansal ayrıştırma kentlerin tarihinde olan bir olgudur. Etnik, kültürel, dini, cinsiyet farklılıklarının mekansal tezahürü ayrışmayı beraberinde getirmiştir. Bugün sorun olan kapılı yerleşmelerin mekansal sınırlarının Tanyeli'nin (2011) tabiriyle mekan terörü yaratmasıdır. Çalışma, mekanın sosyal gerginlik yaratacak bir ekonomik politik araç olması endişesi ile ortaya çıkmıştır.

Mekan-İnsan/İnsan-Mekan

Kapılı yerleşmeler, nasıl ortaya çıktıkları ve hangi coğrafyalarda nasıl tipolojik farklılıklar geçirdiği ile ilgili olarak geniş bir literatüre sahiptir. Kapılı yerleşmelerin Amerika'da ortaya çıkış sürecini inceleyen Blakely ve Snyder (1997), Güney Amerika'da inceleme yapan Landman (2000), İngiltere'de Blandy (2006), bununla birlikte Mckenzie (1994), Davis (1990), Calderia (1996) gibi isimler literatürde öne çıkmaktadır. Kapılı yerleşmeler ile ilgili araştırmalara dayanarak genel özelliklerini şöyle sıralayabiliriz; korku ekolojisi kaynaklı güvenlik endişesi, mahremiyet, tüketim kültürü etkisiyle yaşam

tarzı ve prestij arzusu, aidiyet içgüdüğü ile cemaatleşme arzusu ve homojenite ve kendini farklılaştırma doayısıyla diğerini ötekileştirme ve ekonomi politik temelli oluşumlardır.

Kapılı yerleşimlerde yaşamayı tercih edenlerin nedenleri; güvenlik, yaşam tarzı, sosyal olanaklar, türdeş bir sosyal grup gibi çeşitli ihtiyaçlarından kaynaklanırken, dışarıda yaşayanların kapalı yaşamı nasıl algıladıkları kentsel bütünlük ve ilişkiler açısından önem taşımaktadır. Kapılı yerleşimlerin yer seçim kriterlerinde etkili olan arsa maliyetleri ve ulaşım iken, piyasasını yönlendiren aktörler; yatırım ortakları, politik aktörler, emlakçılar olmaktadır. Konut piyasası, potansiyel rant bakımından aktörler açısından gerilimli bir yapıdadır. Diğer yandan, çevresel stres bakımından kapılı yerleşimlerin dışında yaşayanlar açısından da bir gerilim durumu söz konusudur. Bu gerilimin ortaya çıkarılabilmesinde kullanılan yöntemlerden biri olarak bu çalışmada kentsel sentaktik değerlerin stres parametreleri algısı karşılaştırılmaktadır. Üç farklı sentaktik değerdeki kapılı yerleşimde kapılı yerleşimin belirlenen stres parametreleri örneklem alandaki deneklere görüşmede sorulmuştur. Alınan cevapların istatistiksel değerlendirmesi sonucu, kentsel konum ile kapılı yerleşimin çevresel stres algısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Araştırmanın kapsamında, İstanbul'da farklı sosyo-ekonomik gruba ait üç adet ilçe, Güvenç ve Yücesoy'un TÜİK 2000 yılı eğitim ve sektörlere göre iş dağılımı verilerine göre hazırlanmış olduğu komşuluk sosyo-ekonomik sınıf dağılımı haritası (Derviş, 2009) referans alınarak belirlenmiştir. Buna göre; örneklem alan olarak belirlenen Ardıçlı, düşük sosyo-ekonomik seviye, Altunizade, yüksek sosyo-ekonomik seviye, Tarabya, orta düzeyde sosyo-ekonomik seviyeye sahiptir. Daha sonra, kentsel konumlarına göre farklılık gösteren kapılı yerleşmeler sentaktik analiz yapılarak belirlenmiş ve bunların yakın çevreleri ile olan ilişkilerine göre bir sınıflandırma yapılmıştır. Bahsedilen yerleşimlerin yakın çevresi olarak, yaya yürüme mesafesi olarak kabul edilen 500 metrelik alan içinde kalan yerleşme belirlenmiştir. Bir sonraki aşamada, belirlenen kapılı yerleşme çevresindeki alanlarda rastgele seçilen katılımcılar ile yüz yüze yapılan görüşmelerde 27 adet sorudan oluşan görüşme formu, çevre sakinlerinin kapılı yerleşimi nasıl algıladıklarına yönelik olarak sorulmuştur. Katılımcıların tek ortak noktası, kapılı yerleşmeye yakın çevrede ikamet etmeleridir.

Altunizade bölgesinde seçilen Mesa yerleşkesi, Mesa İnşaat tarafından 1989–1995 yılları arasında yapılmış olup toplam inşaat alanı 34.500 m², toplam 228 adet konutu bünyesinde barındırmaktadır. Yerleşme, Boğaziçi köprüsü bağlantı yolu üzerinde, okul, hastane,

alış-veriş merkezleri ve ulaşım bağlantıları açısından merkezi bir konumda yer almaktadır. Yerleşkenin içinde bulunduğu bölge konut bölgesidir. Düzenli ve 4–5 kat yükseklikte yoğun olmayan bir yapılaşma gözlemlenirken, yeşil alan bakımından parsellerin kullanıldığı görülmektedir.

Tarabya bölgesinde seçilen İntes Park yerleşkesi, İntes İnşaat tarafından 2001 yılında yapılmış olup 16.000 m² inşaat alanına sahip, 56 adet konuttan oluşmaktadır. Yerleşme, Sarıyer İlçesi'nde Yeniköy sahiline 2 km, TEM bağlantısına 4 km uzaklıkta yer almaktadır. Konut alanı olan bölgede, benzer tarzda kapılı sitelerin yoğunluğu dikkat çekerken, az miktarda gecekondulu yerleşimi gözlemlenmiştir. Yoğun olmayan yeşil alanlar genellikle parsel bünyesinde yer almaktadır.

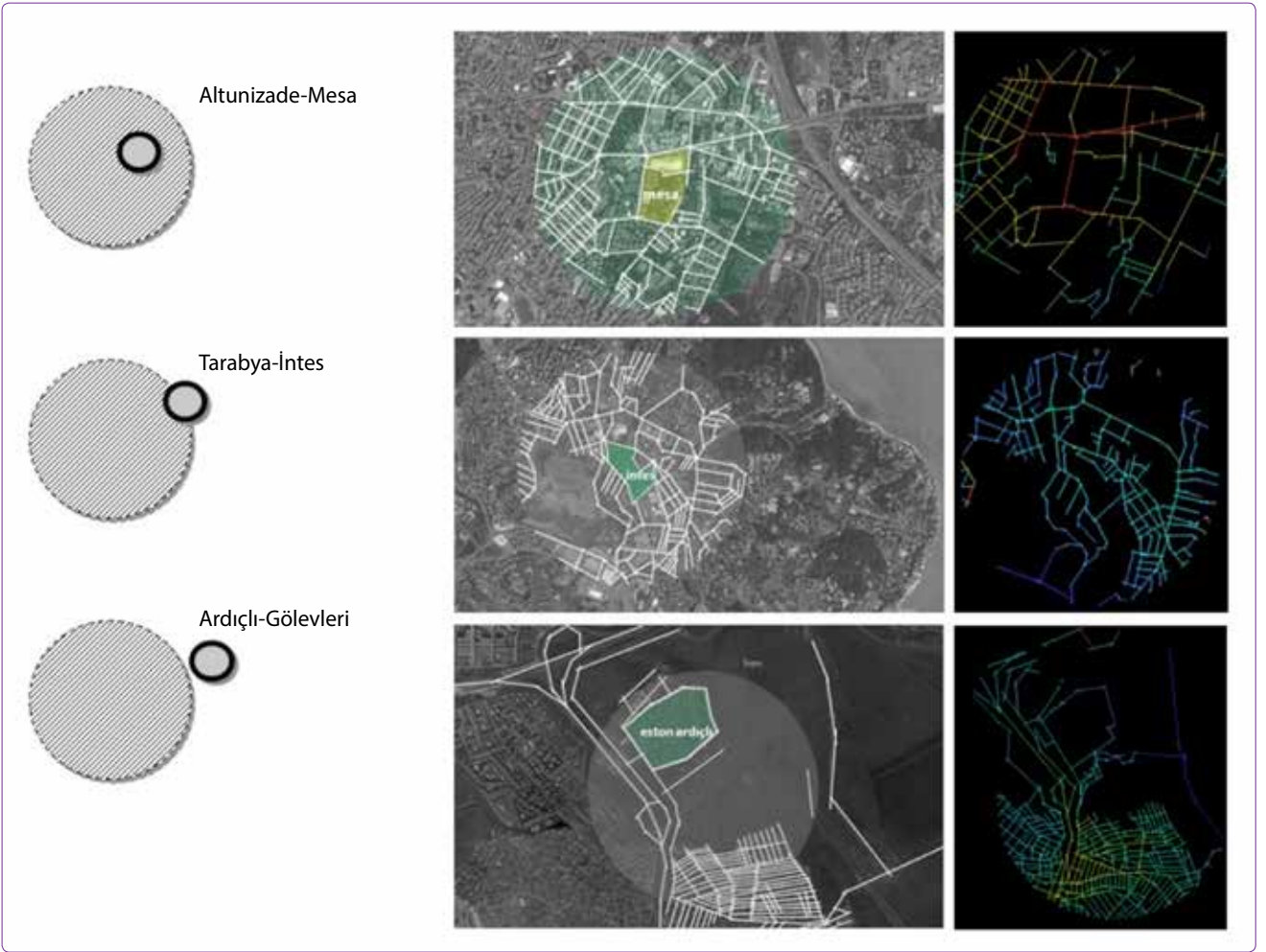
Bahçeşehir sınırları içinde kalan Ardıçlı göl Evleri, Eston Yapı tarafından 2007 yılında tamamlanmış olup 65.000 m² olan inşaat alanı içinde 371 adet bağımsız konut ve açık/kapalı yüzme havuzu, sosyal tesis ve spor merkezini de bünyesinde bulundurmaktadır. TEM otolunu güney kısmında Avcılar girişlerinin yanında yer alan yerleşkenin etrafında gecekondulu yapılaşmasının yoğun olduğu bir konut bölgesi olduğu anlaşılmaktadır. Bu çevrenin kent içindeki yeri çok eski olmamakla birlikte su/elektrik gibi alt yapı olanaklarının olduğu ancak yaşam kalitesi olarak sağlıklı bir çevrenin olmadığı gözlemlenmiştir.

Araştırma Yöntemi

Kapılı yerleşmelerin çevrelerine olan etkilerinin anlaşılabilmesinde, çevresel stresin etki-tepki bağlamında, mesafe veya yakınlık-uzaklık, görünürlük, erişebilirlik, anlaşılabilirlik önemli kavramlar olmaktadır. Kentsel konum bu anlamda önem kazanmaktadır. Araştırma içinde kabul edilen merkez ve yakın çevresi; mevcut yerleşim alanı ile kapılı yerleşimin bir biri içine geçme durumunda, kesişme durumunda ve dışında olma durumuna göre kentsel konumlarına göre farklılık gösteren özellikteki alanlar içinde gerilim değerlendirilecektir (Şekil 2). Şekil 2, örneklem alanlarının yer aldığı kent parçasıyla bütünleşme durumlarını gösteren harita, sentaktik analizleri grafik gösterimi birlikte vermektedir.

Araştırmada seçilen örneklem alanlar; Altunizade Mesa Konutları çevresi, Tarabya İntes Park çevresi ve Bahçeşehir Ardıçlı Göl Evleri çevresidir. Seçilen alanlarda, yürüme mesafesi olan 500 metre yarıçaplı daireler içinde kalan alanların Spatialist yazılımı kullanılarak kentsel sentaktik değerleri bulunmuştur. Buna göre örneklem alanların kentsel komşuluk değerleri Tablo 2'de gösterilmiştir.

Örneklem alanlar içinde entegrasyonu en yüksek

Şekil 2. Kapılı yerleşim-yakın çevre yerleşimi fiziksel ilişki grafik ifadesi.

olan (5.79 Σ MD ile) yerleşme çevresi Altunizade Mesa yerleşimi, en düşük entegrasyon ise (10.35 Σ MD ile) Bahçeşehir Ardıçlı Göl Evleri olmuştur. Örnek alanların sentaktik değerleri, İstanbul'daki lokasyonları ile paralellik göstermektedir.

Alan çalışmasının ikinci kısmında kapılı konut yerleşmelerinin çevrelerine olan etkilerinin nasıl algılandığına yönelik olarak her bölgeden rastgele seçilen deneklere önceden hazırlanan görüşme soruları sorulmuştur. Görüşme formu alt başlıkları deneklerin sosyo-

demografik özelliklerinin yanında, dört başlık altında toplanmaktadır. Bu başlıklar;

- kapılı yerleşmenin fiziksel görünüm algısına yönelik,
- kapılı yerleşme ile olan sosyal ilişki ve dayanışma durumuna yönelik,
- kapılı yerleşmenin sosyal ve ekonomik etkilerine yönelik,
- kapılı yerleşme dışındaki sakinlerin konut yerleşim memnuniyet ve aidiyet

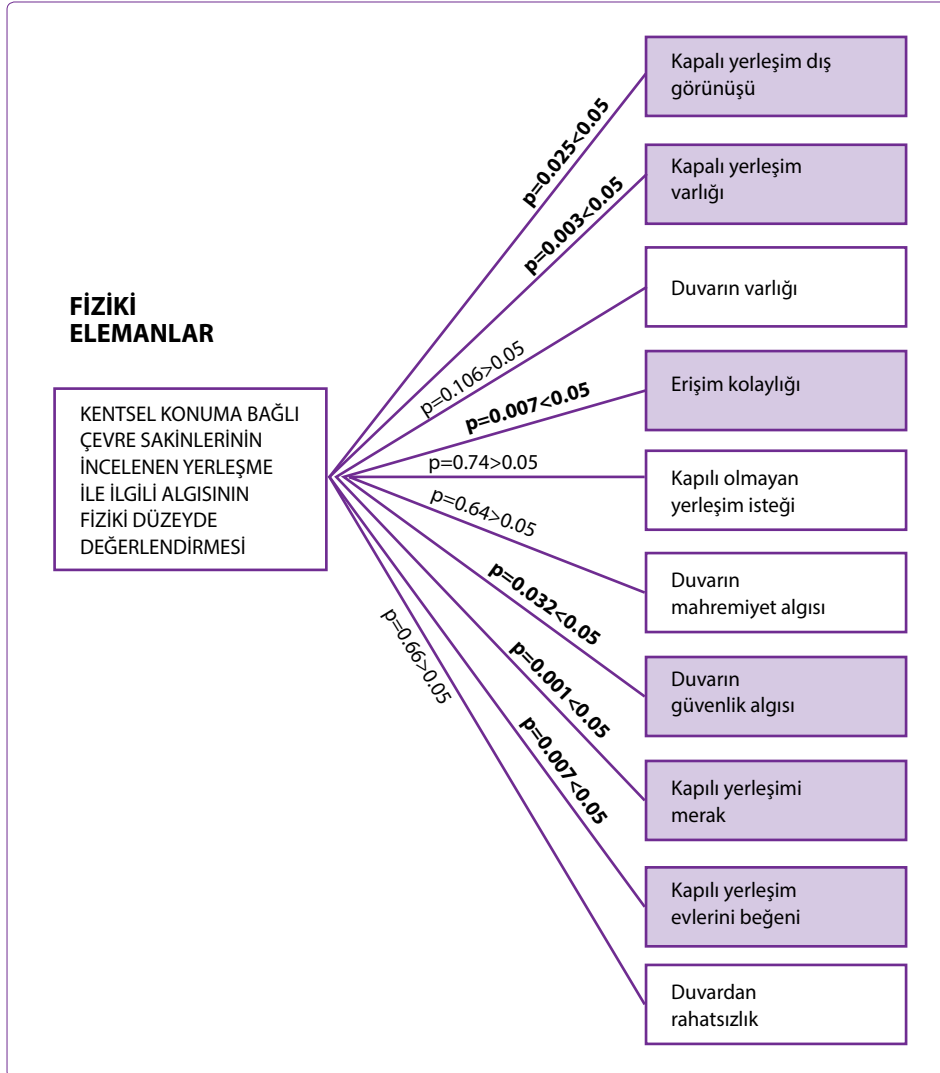
Tablo 2. Örnek alanların çizgi analizi ile elde edilen komşuluk değerleri

Lokasyon	Bağıl bütünleşme ortalaması	Gerçek bütünleşme ortalaması	Derinlik ortalaması
Mesa	15.45	1.005	5.79
İntes Park	13.41	0.734	7.83
Ardıçlı	16.10	0.628	10.35

durumuna yönelik sorulardan meydana gelmektedir. Görüşme formu ve yerleşmenin sentaktik değerleri arasında Pierson ki-kare anlamlılık istatistiği uygulanmış ve sonuçlar değerlendirilmiştir.

Araştırmanın başında, kapılı yerleşmenin dışındaki komşuların, bu yerleşme hakkındaki algı ve görüşlerini öğrenmek hedeflenmiştir. Bu doğrultuda kapılı yerleşme dışındaki kentliler ile görüşmeler yapılmıştır. Yerleşim çevresinde alan çalışmasına katılanların, cinsiyet, yaş, eğitim durumu, meslek, gelir durumu ve yerleşmede ikamet sürelerinden oluşan sosyo-demografik özelliklerini gösteren sorular görüşme kapsamında sorulmuştur. Bu doğrultuda elde edilen verilerin bölgesel dağılımı şu şekilde görülmüştür; toplamda görüşmeye katılan 105 kişi bulunmaktadır; sayısal olarak bölgelere göre dağılımı; 34 kişi Altunizade bölgesinde, 36'sı Tarabya, 35'i ise Ardıçlı bölgesinde yer almaktadır.

Tüm alanlarda görüşmeye katılanların % 40'ını kadınlar oluşturmaktadır. Yaş ortalamaları bakımından denekler ele alındığında ise Altunizade bölgesinde orta yaş grubunun %50 ile yoğun olduğu gözlemlenirken, Tarabya'da %53 ve Ardıçlı'da %57 oranı ile genç nüfusun ağırlıklı olduğu görülmüştür. Eğitim seviyeleri bakımından deneklerin Altunizade bölgesi örneklem alanı çevresinde %32 oranında lise mezunu %27'sinin lisans/yüksek lisans/doktora mezunu olduğu, Tarabya bölgesi örneklem alanında %47 ilköğretim mezunu, Ardıçlı bölgesi örneklem alanında ise %60 ilköğretim mezunu deneklerin katıldığı görülmüştür. Eğitim seviyeleri karşılaştırmasına göre en yüksekten düşüğe göre bölgeler Altunizade, Tarabya, Ardıçlı olarak sıralanmaktadır. Meslek ve gelir durumlarına göre incelendiğinde katılımcıların eğitim seviyelerine göre olan bölgesel sıralama içinde giderek azalan gelir seviyesine sahip oldukları gözlemlenmiştir.

Şekil 3. Kentsel konum ile kapılı yerleşimin dış görünüş algısı bağıntıları.

Bölgedeki ikamet süreleri incelendiğinde; Altunizade bölgesindeki katılımcıların %41'inin 10 yıla yakın bir süredir, Tarabya bölgesindeki katılımcıların %53'ünün 21 yıldan fazla bir süredir, Ardıçlı bölgesi katılımcılarının %43'ünün 10 ila 20 yıl arasında bir süredir bölgede ikamet ettikleri anlaşılmaktadır.

Deneklerle yapılan görüşme sonuçlarına göre kapılı yerleşimin çevresinde yaşayanlar tarafından farklı şekilde algılandığı gözlemlenmiştir. Bu farklılıklar, kentsel sentaktik değerlere göre farklılıklar göstermektedir. Farklı algılama gerilim niteliği taşıyabilmektedir. Kentsel bütünleşme değeri az olan yerleşim çevresinde kapılı konut ayrışması, daha bütünleşik olan yerleşmedekine oranla negatif yönde algılanmaktadır. Mekansal kopukluk; sosyal kopukluk, parçalanma beraberinde gerilimi getirmektedir. Mekanın ekonomik temelli alt-yapısal dönüşümü sosyal gerginliğe neden olmaktadır. Mimari tasarım eylemi, kendi eliyle tasarımı araçsallaştırarak kentsel eşitsizliği ve çatışmayı tetiklemektedir. Çevre-insan etkileşiminde, yapılı çevrenin nasıl bir stres unsuru haline dönüştüğü kapılı konut yerleşmeleri araştırması ekseninde görülmektedir.

Sentaktik ve semantik kurgu ile oluşturulan araştırmanın alan çalışmasının istatistik sonuçlarına göre ortaya çıkanlar şu şekildedir:

- Kentsel konum ve kapılı yerleşimin görünüm algısı ile olan bağlantıları Şekil 3'te gösterilmektedir. Buna göre anlamlı bağlantılar duvar algısı ile ilgili görünmektedir. Yakın çevresinden kopuk bir yaşantı yaşayan kapılı yerleşimlerin, çevredeki kişiler tarafından fiziksel olarak sıcak ve çevresiyle uyumlu bulunmadığı anlaşılmaktadır. Kapılı yerleşimin sınırlarını oluşturan duvarlar, ötekileştirme ve ayrıştırmanın bir sembolü olarak algılanmaktadır. Duvarların yapılmasındaki ana söylem olan güvenlik ve mahremiyet anlayışı fiziksel olarak kameralar, dikenli teller, yükseklik ve yeşil öğeler ile okunabilmektedir. Kapılı yerleşimi oluşturan konut, sosyal donatılar ve çevresel görünüm ile ilgili genel bir beğeni bulunması da yerleşimin duvarlarından duyulan rahatsızlığı değiştirmektedir. Kapılı yerleşimin fiziksel algısında görülen en büyük problem duvarlardır. Mekansal ayrışma stres kaynağı olup gerilim yaratmaktadır.

Görünüme etki eden duvar özellikleri örneklem alanlar arasında çok büyük farklılık göstermemektedir. 3 ile 5 kat arasında değişen fazla yoğun olmayan yapılardan oluşan kapılı yerleşmelerden Altunizade kapılı yerleşmesine (Şekil 4) ait duvar; 2.50 metre beton duvar üzerine 1.50 metre tel kafes ile yükselmektedir.

Şekil 4. Altunizade Mesa Konutları çevresine ait fotoğraflar.

Yeşilliklerle sarılı tel kafes nedeniyle karşı kaldırımdan kapılı yerleşmeye ait konutların üst kat seviyeleri görülebilmektedir. Tarabya bölgesindeki kapılı yerleşme (Şekil 5) etrafındaki duvar; 3.00 metre taş duvar ve üzerinde 2.00 metre tel kafes ile yükselmektedir. Ye-

şilliklerle sarılı duvardan içeriği algılayabilmek için 100 metre kadar uzaklaşmak gerekmektedir, burası Altunizade örneğine göre içerisini daha fazla izole etmektedir. Ardıçlı (Şekil 6) örneğinde ise duvar 1–1.50 metre arasında farklılık gösteren bir taş duvar olup üzerinde

Şekil 5. Tarabya İntes Park Konutları çevresine ait fotoğraflar.

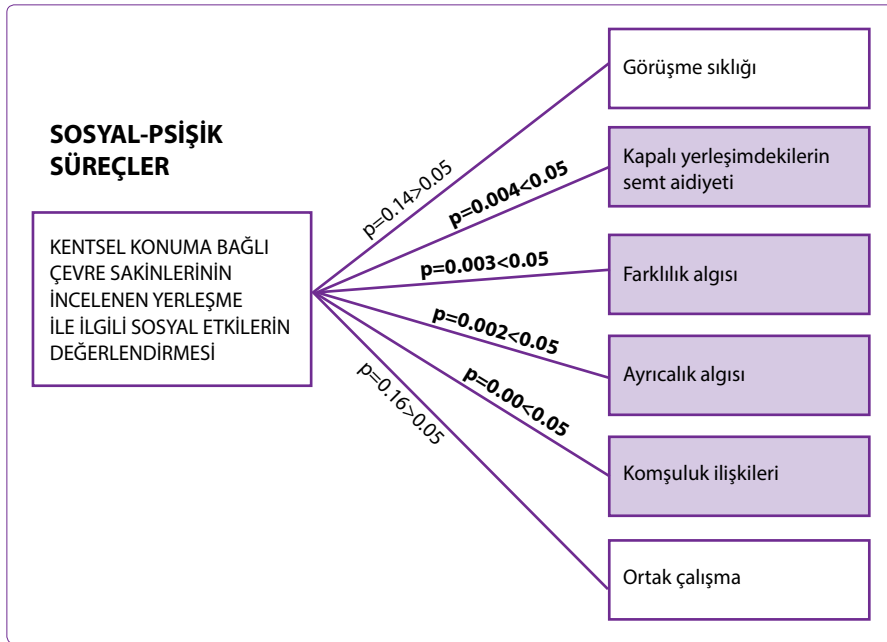
Şekil 6. Ardıçlı Göl Evleri çevresine ait fotoğraflar.

2.00 metre yüksekliğinde bir tel kafes bulunmaktadır. Yerleşim yerinin diğer örneklere göre daha fazla dışın da bulunan Ardıçlı bölgesinde yer alan kapılı yerleşmenin duvarı içeriye gösterir niteliktedir.

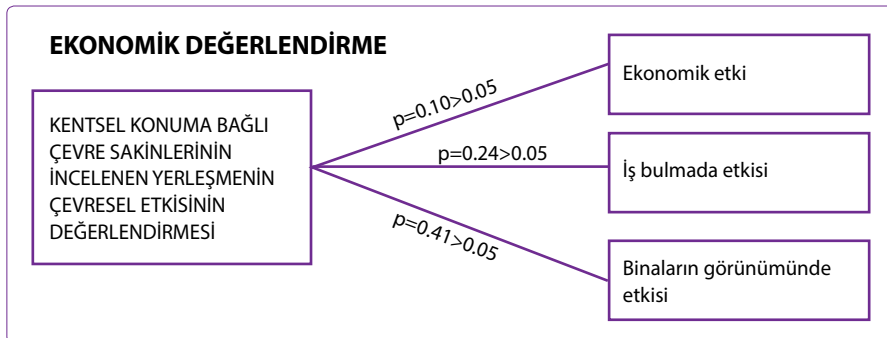
- Kentsel konum ve kapılı yerleşimdekiler ile olan sosyal ilişki ve komşuluk algısı bağıntıları Şekil 7'de gösterilmektedir. Buna göre anlamlı bağıntılar; kapılı yerleşimdekilerin yere aidiyetleri, farklılık, kapılı yerleşimde yaşamın ayrıcalık olarak algısı ve komşuluk ilişkilerinde görülmektedir. Mekansal ayrışmanın beraberinde sosyal ayrışmayı getirdiği yapılan görüşmelerde ortaya çıkmıştır. Kapılı yerleşimde yaşayanların çevresi ile görsel ve sosyal temasları yok denecek kadar azdır. Kapılı yerleşmelerde yaşayan ve çevre halkın birbirini tanımadığı, tek buluşma anının büyük oranda gündeliğe giden çevre sakini kadınların işleri nedeniyle olduğu anlaşılmaktadır. Kapılı yerleşke sakinleri ile görüşme sıklığı; Altunizade ve Tarabya örneklem

alanlarında %20, Ardıçlı'da %9 az olarak nitelendirilirken genel olarak hiç görüşülmediği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla kapılı yerleşimlerin, yerle herhangi bir bağları bulunmamaktadır. Bu durum çevredekiler tarafından olumlu karşılanmamaktadır. Çünkü karşılarında kendilerini ayrıştırmak isteyen bir grup vardır ve bu stres kaynağıdır. Kapılı yerleşim yaşantısı ile verilmeye çalışılan ayrıcalıklı yaşam tarzı imajı, çevredekiler tarafından da böyle görülmektedir. Bununla ilişkili olarak çevredekiler kendilerini kapılı yerleşimde yaşayanlardan farklı görmektedir. Ötekileştirmenin, kapılı yerleşimin varlığı ile çevreye hissettirilmiş olduğunu görülmektedir. Ötekileştirme bir stres kaynağı olup gerilim yaratmaktadır.

- Kentsel konuma bağlı olarak çevre sakinlerinin incelenen kapılı yerleşmeler ile ilgili sosyal etkilerinin değerlendirilmesine yönelik istatistiksel bağıntılar Şekil 8'de gösterilmektedir. Buna göre

Şekil 7. Kentsel konum ile sosyal ilişki ve komşuluk ilişkileri.

Şekil 8. Kentsel konum ile kapılı yerleşimin çevresel etkisi algısı bağıntıları.

kapılı yerleşimin çevresine ekonomik etkisi ile ilgili anlamlı bir bağıntı görülmemektedir. Ancak anlamlı bir farklılık çıkmayan bağıntıların kendi içinde bir anlamları bulunmaktadır.

Örneklem alanlarında çevre sakinlerinin, kapılı yerleşmenin mahalli ticarete etkisi, iş bulmada etkisi, emlak fiyatlarına etkisi ile bina ve peyzaja olan etkileri bağlamında algılarına yönelik sorular yöneltilmiştir. Bu kapsamda ortaya çıkan sonuçlara göre; üç alanda da bu türden bir etkinin olumlu ya da olumsuz olarak varlığı algısı yer almamaktadır. Altunizade ve Tarabya örneklemelerinde site sakinlerinin gündelik alışverişleri için yakında bulunan AVM'leri tercih ettikleri (Altunizade'de Capitol AVM, Tarabya'da İstinye Park AVM), Ardıçlı bölgesinde ise yerleşkenin kendi bünyesindeki alışveriş alanlarını tercih ettikleri yönünde bir algı bulunmaktadır. Küçük esnaf ile yapılan görüşmelerde, bu yerleşkeler yapılırken işlerinin artacağı yönündeki beklentilerinin karşılıksız kaldığı görülmüştür. Çalışan oranının az olduğu Tarabya ve Ardıçlı örneklemelerinde, iş bulma beklentilerinin yine karşılık bulmadığı anlaşılmaktadır. Düşük orandaki gündelik temizlik işleri dışında, tamirat-tadilar-bahçe bakım ve onarımı, güvenlik görevlisi gibi işlerin aracı firmalar ile sağlanması, çevre halkında bulunan kapılı yerleşkelerden beklentileri düşürmüştür. Benzer şekilde kapılı yerleşkenin bölgede emlak fiyatlarını arttıracığı, alt yapı hizmetlerini geliştireceği, yapıların fizik koşullarına olumlu etkileri olacağı yönündeki beklentiler de karşılık bulmamıştır.

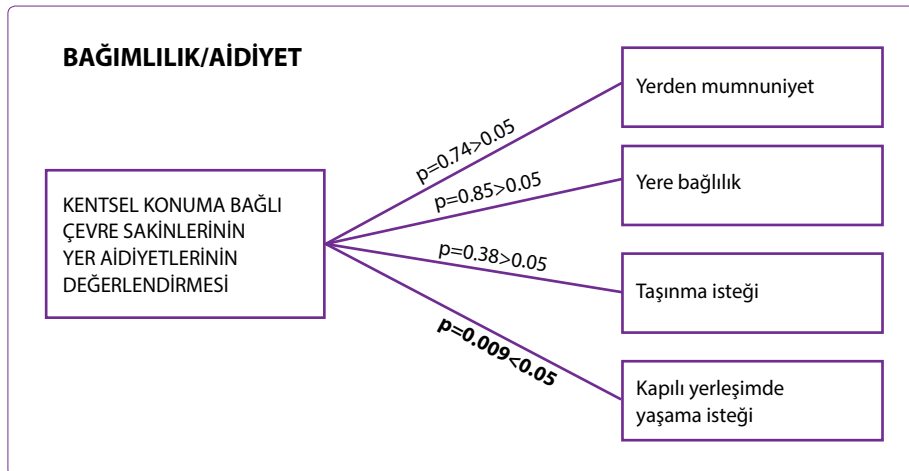
Kendi içine dönük korumalı topluluk yaşantısının, bulunduğu çevre ile ekonomik olarak kurduğu bağlantı cılız bir iş kapısı olma durumudur. Genel olarak, kapılı yerleşimin çevresine maddi ve manevi bir katkısı bulunmamaktadır. Yerel esnafın beklentisini karşılamayan yerleşim bir stres kaynağı daha oluşturmaktadır. Çevre-

sel kalite anlamında da kapılı yerleşimin, yere bir etkisi bulunmadığı anlaşılmaktadır. Kapılı yerleşimin bulunduğu çevrenin beklentilerine cevap vermemesi gerilim yaratmaktadır.

- Kentsel konum ve yerleşim yeri aidiyeti bağıntıları Şekil 9'da gösterilmektedir. Buna göre yer aidiyeti başlığı altında, kapılı yerleşimde yaşama isteği ile kentsel konum arasında anlamlı bir ilişki görülmektedir.

Seçilen üç kapılı yerleşimin çevresinde yaşayanların, uzun süredir alanda yaşamakta olmalarının da etkisiyle genel olarak buldukları yerden memnun oldukları görülmektedir. Yere aidiyet, bağlılık ve sahiplenme duyguları yüksektir. Buldukları çevrenin fiziksel durumu, konumu ve sosyal ilişkileri anlamında ciddi bir rahatsızlığı bulunmayan semt sakinleri kapılı yerleşimde yaşamayı tercihlerinde farklılıklar görülmektedir. Daha iyi yaşam koşullarında ve çevresinde yaşama isteği nedeniyle kapılı yerleşimde yaşamak isteyenler bulunmaktadır. Daha iyi yaşam koşullarından kasıt; sosyal alt yapı, çevresel altyapı, bakımlı yollar ve bahçeler, çocuk oyun alanları, spor tesisleri, yapıların fiziksel kalitesi gibi kapılı yerleşme içinde yer alan donatı ve hizmetlerdir. Diğer yandan, çevresinden soyutlanmış ve duvarlarla kapatılmış bir yerleşimde yaşamayı istemeyenler de bulunmaktadır.

Kentsel konumları itibariyle farklılık gösteren kapılı yerleşmelerin çevredekiler tarafından algısında da farklılıklar görülmektedir. Kent ile bütünleşen veya bütünleşmeyen kapılı yerleşmeler, çevrelerinden kendilerini sınırlarla ayırtmaktadırlar. Sınırın, çevrede yaşayanlar üzerine yarattığı etki bir stres belirleyicisi olmaktadır. Sınırın görünen ve sembolik anlamları, çevrede yaşayanların kişisel, duygusal, kültürel, sosyo-ekonomik durum ve yaş, eğitim, cinsiyet durumlarına

Şekil 9. Kentsel konum ile kapılı yerleşimin dışındakilerin yer aidiyetlerinin bağıntısı.

göre farklı şekillerde algılanmaktadır. Kapı ve güvenlik önlemleri ile kapatılmış bir kentsel mekandan yoksun bırakılmak, erişimin engellenmesi, dışarıda bırakılan tarafından kontrol edilemeyen bir çevre olması, görsel ve sosyal iletişimin olmaması ve fayda beklentilerine karşılık vermemesi gibi etkilerin olumsuz olarak nitelendirilecek tepkiler doğurması olağandır.

Sonuçlar

Etki-tepki davranış kalıbı içerisinde fiziksel, sosyal ve davranışsal uyarıcıların varlığı, bireyin kişisel özellikleri, sosyo-kültürel, ekonomik ve politik filtrelerden geçerek algılanıp değerlendirilerek tepkilere dönüşmektedir. Çevresel stresin, uyarılanda oluşturacağı her türlü etki, bir stres kaynağının algılanış ve yorumlanış süreçlerinden geçerek, kişilik ve kültürel özelliklerinin toplumsal bir yorumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kapılı yerleşmelerin bir uyarıcı olarak kentli üzerinde oluşturduğu algı, kentsel konumun sosyo-ekonomik yapısı ve bulunduğu kent parçası ile bütünleşme oranı ile bağlantılı olarak ele alınmıştır. Buna göre araştırma sonuçlarına göre ortaya çıkan başlıklar şu şekilde özetlenebilir:

- Yerleşmenin sentaktik derinlik değerine göre çevre sakinlerinde çevresel stres oluşturan etmenlerden biri 'farklılık' algısıdır. Sentaktik derinlik arttıkça farklılık algısı artmaktadır. Yerleşim çevresinde yaşayanlar, derin alanlarda, kendilerini kapılı yerleşimde yaşayanlardan daha fazla farklı bulmaktadır. Bu durum yaşam standartları ve fiziksel çevre koşulları ile ilişkilidir.
- Kapılı yerleşim çevre sakinlerinde 'ayrıcılık' algısı stressor olmaktadır. Sentaktik derinlik değeri arttıkça ayrıcılık algısı artmaktadır. Derinliği artan alanlarda, yaşam şartlarının kalitesinde kapılı yerleşim içinde ve dışında büyük farklılıklar (fiziksel çevre şartları, sosyal olanaklar, altyapı hizmetleri, rekreasyon alanları, inşaat malzeme ve yapımı vb) vardır. Bu durum kapılı yerleşim dışındakilerin, içerideki yaşantıyı 'ayrıcıklı' olarak algılamasına neden olmaktadır.
- Kapılı yerleşim çevresindeki mahallelide 'merak' duygusu, sentaktik derinlik değeri arttıkça artmaktadır. Bu durum, derinlik değeri artan yerlerde eğitim ve iş seviyesi ile ilişkili olabildiği gibi, kültür ve cinsiyet merakı etkilemektedir.
- Kapılı yerleşim yeri çevresinde yaşayanlarda, sentaktik derinlik değeri arttıkça 'yer aidiyeti' artmaktadır.
- Kapılı yerleşim çevresinde yaşayan mahallelide, sentaktik derinlik değeri arttıkça, 'kapılı yerleşimin görünüm ve varlığından rahatsızlık' artmaktadır.

tadır. Rahatsızlığın nedeni; duvarın varlığı, yapısı ve güvenlik tedbirleri ile dışarıda tutulmalarından kaynaklıdır.

- Kapılı yerleşim çevresinde yaşayan mahallelide, sentaktik derinlik değeri arttıkça 'erişim kolaylığı isteği' artmaktadır. Kapılı yerleşim yerleri çevresinde derinlik değerinden bağımsız olarak duvardan bir rahatsızlık duyulmaktadır.
- Kapılı yerleşim yeri çevresinde yaşayanlarda, sentaktik derinlik değeri arttıkça 'kapılı yerleşimde yaşama isteği' artmaktadır. Bu durum buradaki fiziksel şartlar arasındaki büyük farklılıklardan kaynaklanmaktadır.

Araştırmada, kapılı yerleşim alanlarının çevresinde stres unsuru olma özelliği, sentaktik derinlik değeri ile ilişkili olarak değerlendirilmiştir. Kentsel alanla bütünleşme değerine göre stres algısı artmakta ve gerilim durumu ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında, sosyo-ekonomik şartlarının eşitsizliğinin de gerilim durumunu etkilediği düşünülmektedir. Gerilimin ölçülmesinde farklı enstürmanlar kullanılabilir. Daha geniş ölçekte, gelir seviyelerine göre farklılık gösteren kapılı konut yerleşmelerinin çevresinde günlük hayatın gözlenmesi, burada bahsedilmeyen farklı stres unsurlarının tespitinde bir yöntem olarak kullanılabilir. Gerilim öncelikle ekonomi temellidir. Gelir seviyelerindeki büyük farklılıklar, sosyal ayrımcılığa neden olmaktadır. Kapılı yerleşimlerde yaşam, alımgücü ile ilişkili olduğundan, gerilim öncelikli olarak gelir seviyesinden kaynaklanmaktadır. Sosyo-ekonomik açıdan farklılık gösteren üç örneklem alanda, buna paralel olarak yaşanan yapıların fiziksel ve mülkiyet durumları da farklılıklar göstermektedir. Altunizade bölgesindeki yapıların fizik koşulları (inşaat malzeme kalitesi, emlak fiyatları, kat mülkiyeti olması, çevrenin alt yapı hizmetlerindeki olanaklar, rekreasyon alanlarının oranları), Tarabya ve Ardıçlı'daki koşullara nispeten daha iyi koşullardadır. Tarabya örneklem alanında az olmakla birlikte Ardıçlı örneğinde çok sayıda gecekondü yapısı, bitmemiş yapı görünümleri (beton filizleri görünen yarım kalmış görünümde karkas halde içinde yaşanan yapılar, kanal sularının yollardan aktığı ve çöp dağlarının bulunduğu çocukların oyun oynadığı sokaklar vb) yer almaktadır. Yapısal eksiklikler ile kalabalık ailelerin yaşadığı bir yerleşmenin hemen yanında yer alan ve elektrikli tellerle sokağı bölen, son model arabaların girip çıktığı korumalı bir kapı ve arkasındaki steril bir yaşam çevresi arasında gerginlik oluşturması, gelir seviyesi arasındaki farklılıklarını çevre sakinlerine her gün hatırlatması stresli bir durum olarak görülmektedir. Fiziki yaşam koşullarının düşük olmasına paralel olarak, ulaşılamayan bir hayat tarzında yaşama isteği, kendinde olmayana sahip olma arzusu oluşturmaktadır.

Son dönem popüler konularından olan kapılı konut yerleşmeleri ile ilgili literatürde pek çok çalışma bulunmaktadır. Yapılan çalışmalar, kapılı yerleşimin içerisiyle yapılan alan çalışmalarından oluşmaktadır. Bu çalışmayı diğerlerinden farklı kılan, kapılı konut yerleşiminin çevresel etkilerine yönelik bir analiz olmasından kaynaklanmaktadır. Çalışmada, yapıları bir çevrenin etkileri, kapılı yerleşimin çevresinde yaşayanlar üzerinden okunmaya çalışılmaktadır. Çevresel stresin kentsel konuma göre farklılık göstereceği ön görüşü ile yola çıkmıştır. Buna benzer çalışmalar, konumdan bağımsız başka parametreler ile sürdürülebilir.

Mekansal organizasyonların ekonomi politik alt-yapısal dönüşümlerinden biri olan kapılı yerleşmeler, çevredekiler üzerinde 'ayrışma' ve 'ötekileştirme' sinyalleri sebebiyle bir rahatsızlık duygusu-stres uyandırmaktadır. Kentsel alanda ortaya çıkan fiziksel ayrışmalar, sosyal ayrışmaları ortaya çıkarttığı gibi, bu durum sosyal gerginlikleri beslemektedir. Sentaktik derinlik değeri bu durumu destekler niteliktedir.

Kaynaklar

- Bauman, Z. (2003) Modernlik ve Müphemlik, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bilgin, İ. (1996) Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, Türk Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Blakely, E.J., Snyder, M.G. (1997) Separate Places: Crime and Security in Gated Communities, Fortress America: Gated Communities in US, Brookings Institution Press, Washington D.C.
- Bourdieu, P. (2006) Pratik Nedenler, Hil Yayınları, İstanbul.
- Calderia, T. (2005) Fortified Enclaves; The New Urban Segregation, Theorizing the City, Setha Low(der.), Rutgers University Press, NY.
- Castells, M. (2005) Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Ağ Toplumunun Yükselişi, Cilt 1, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Davis, M. (1990) Fortress Los Angeles: The Militarization of Urban Space, City of Quartz: Excavating the Future in LA, Verso, London, NY.
- De Certeau, M. (2009) Gündelik Hayatın Keşfi, Dost Yayınları, Ankara.
- Derviş, P., Öner, M. (2009) Mapping Istanbul, Garanti Galerisi, İstanbul.
- Eraydın, A. (2006) Değişen Mekan, Dost Kitapevi Yayınları, Ankara.
- Featherstone, M. (1991) Consumer Culture and Postmodernism, Sage, London.
- Harvey, D. (1996) Postmodernliğin Durumu, Metis Yayınları, İstanbul.
- Karaören, M. (1992) Endüstrileşme ve Altkentleşme Sürecinde Konut Üretimi, YTÜ Yayınları, İstanbul.
- Kurtuluş, H. (2005) İstanbul'da Kentsel Ayrışma, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Landman, K. (2000) Gated Communities and Urban Sustainability: Taking a closer look at the future, 2nd Southern African Conference on Sustainable Development in the Built Environment, S. Africa.
- Lefebvre, H. (2007) Modern Dünyada Gündelik Hayat, Metis Yayınları, İstanbul.
- Low, S. (2005). Theorizing the City The New Urban Anthropology Reader, Rutgers University Press, NY, US.
- MacLeod, G. (2004) Privatizing the city? The tentative push towards edge urban developments and gated communities in the UK international centre for regional regeneration and development studies (ICRRDS), University of Durham, England.
- Massey, D. (1993) "Power- geometry and progressive sense of place", Mapping The Futures: Local Cultures and Global Change içinde, (der.) J. Bird, B. Curtis, T. Putnam, G. Robertson, L. Ticker, Routledge, Londra, 59-69.
- McKenzie, E. (2003) Common interest housing in the communities of tomorrow, Housing Policy Debate, 14,1/2.
- Tanyeli, U. (2011) Türk'ün Mimarlıkla İmtihanı: 1980-2005, Güncel-Osmanlı Bankasında Söyleşi Dizisi, http://www.obarsiv.com/ugur_tanyeli.html.
- Tekeli, İ. (1998) Bir Modernleşme Projesi Olarak Türkiye'de Kent Planlaması, Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik, Bozdoğan, S., Kasaba, R. (der.), Tarih Vakfı, İstanbul.
- Urry, J. (1999) Mekanları Tüketmek, Ayrıntı yayınları, İstanbul.